

O. Cherednychenko, Doctor Habilitatus in Philology, prof.
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**The Translation Studies at the Taras Shevchenko University
(to the 50-th anniversary of the Translation Department)**

The article highlights the main stages of the translation studies evolution in Shevchenko University of Kyiv.

Key words: *translation studies, stages of the evolution, University of Kyiv.*

УДК 378.147:81'234

В. Карабан, д-р філол. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

**ВАЖЛИВІСТЬ НАВЧАННЯ УЗУСУ РІДНОЇ
ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ У ПІДГОТОВЦІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
ТА ФІЛОЛОГІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

У статті аргументується важливість навчання узусу рідної та іноземної мов для підготовки професійних перекладачів та філологів іноземних мов.

Ключові слова: *навчання узусу, рідна та іноземні мови, підготовка перекладачів та філологів іноземної мови*

Узус як загальноприйняте носіями певної мови вживання мовних елементів є важливою складовою володіння мовленням, у тому числі й мовлення іноземною мовою. В українських вишах під час навчання іноземним мовам перекладачів та філологів іноземних мов переважно орієнтуються на навчання мовним нормам іноземної мови, тоді як такому аспекту рідної та іноземної мови, як узус, приділяється менше уваги. Слід зазначити, що для підготовки перекладачів важливим є навчання узусу не тільки української, а й англійської мови для запобігання інтерференції під час перекладу, адже вона може бути зумовлена буквальним перекладом та калькуванням.

Деякі вчені й раніше звертали увагу на необхідність навчання мовленнєвим нормам. Так, Мішин І. Ф. [1, 54] зауважував, що доречність та адекватність використання засобів вираження думки є однією з найважливіших граней узусу, оскільки справжнє володіння мовою не можливо досягти зверненням лише до вну-

трішніх ресурсів мови, тобто, власне до системи мови. Знання системи мови слід перенести у площину мовлення, де чинними є закономірності мовленнєвого характеру, а саме, дотримання норм мовлення – мовленнєвого узусу. Справа у тому, що система мови є двоплановою, оскільки характеризується планами змісту та вираження, а мовлення є трьохплановим явищем, де, крім двох зазначених планів, з'являється план смислу з його інтенціональністю, доречністю та контекстуалізованістю.

Гак В. Г. [2] зазначав, що за позірної подібності значень слів та граматичних конструкцій мови використовують різні способи вираження думки. Баллі Ш. [3] категорично наполягав на включення у предмет навчання іноземних мов загальноприйнятої мовленнєвої норми. На важливість знання перекладачем узусу вказували В. Г. Гак та Ю. І. Львін [4]: "Іноді доводиться відмовлятися від дослівного перекладу, навіть якщо він не суперечить смислу та нормам сови перекладу, лише тому, що в аналогічній ситуації носії мови перекладу вживають звичайно іншу форму".

Слід зазначити, що ми перекладаємо, орієнтуючись на мовленнєві норми цільової мови та використовуючи її елементи, що відповідають її мовним нормам. Оскільки переклад – це перестворення тексту, написаного відповідно до узусу вихідної мови, у текст, написаний відповідно до узусу цільової мови, тому навчання узусу вихідної та цільової мов становить важливий аспект навчання майбутніх перекладачів, адже у процесі перекладу задіюються обидва узуси. У підготовці перекладу ще зовсім недостатньо враховується цей факт. Студенти навчаються переважно мовній системі та мовним нормам, тоді як узуси вихідної та цільової мов вивчаються студентами несистематично і недостатньо. Яскравим прикладом цього є відсутність в існуючих граматиках та посібниках з перекладу узусного правила вживання форм однини та множини певних англійських іменників, наприклад, *policy, economy, death, inequality, life, feeling, conflict, number, legacy, origin, rivalry* тощо. Наприклад, українському реченню "Політика цих країн є ізоляціоністською", де перший іменник вжито в однині, відповідає англійське речення "The policies of these countries are isolationist", де відповідник українського іменника "політика" вжито у множині відповідно до правила наведення форми множини певних англійських іменників,

що вимагає вживання форми множини "policies" через наявність в англійському речення іншого іменника у формі множини "countries" (про це див. [5, 128–134]). З іншого боку, українському реченню "Дивись мені в очі", де вжито іменник у формі множини, відповідає англійське речення "Look me in the eye", де вжито іменник "eye" у формі однини, оскільки англійський узус вимагає саме такого вживання іменникової словоформи, адже багато англійських іменників характеризуються регулярною полісемією, маючи абстрактне та конкретне значення. Так, для того, щоб студенти-перекладачі правильно переклали українське речення "Розкажи мені про це у деталях", вони повинні знати, коли англійський іменник "detail" має абстрактне значення, а коли конкретне значення. У нашому прикладі зміст українського речення свідчить про те, що цей іменник слід вжити у формі однини, оскільки тут мається на увазі абстрактне значення, а англійський іменник в абстрактному значення не може вживатися у формі множини. Слід зазначити, що форма множини таких англійських іменників може перекладатися вже не за допомогою українського іменника "деталь", а зовсім іншою лексемою, як у наступному прикладі: *For more details on this topic, see Wikipedia.* – *Більше подробиць на цю тему ви знайдете у Вікіпедії.* До речі, англійське *in detail* може відповідати українському слову "докладно", а *in greater detail* – словоформі "докладніше".

Ще одним відомим багатом викладачам та студентам прикладом різниці в англійському та українському узусі є вживання дієслів зорового сприйняття – в англійському реченні такі дієслова повинні вживатися із модальним дієсловом *can*, тоді як у відповідному українському реченні модальне дієслово не вживається (про це див. [6], [7]): Я бачу там густий чорний дим – *I can see a thick black smoke there.*

Потрібно далі досліджувати узусні правила вживання лексичних та граматичних елементів рідної та іноземної мов на кшталт вищезазначених, які переважно відсутні у граматиках іноземної та української мов як систем.

Отже, для правильного формування лексичного та граматичного планів англійських речень у перекладі потрібно знати особливості англійських норм мовлення, тобто, англійського узусу.

Навчання узусу іноземної та рідної мови дозволяє запобігати інтерференції рідної мови у мовленні іноземною мовою та у перекладі з іноземної мови рідною мовою. Зрозуміло, що більше часу на навчання йде на навчання узусу іноземної мови, проте важливим для підготовки перекладачів є й навчання узусу рідної мови з огляду на те, що частина студентів у побутовому спілкуванні використовують російську мову.

Процес навчання майбутніх перекладачів повинен орієнтуватися на вивчення подібностей та розбіжностей узусів вихідної та цільової мов, на формування предметної та соціокультурної узусної компетенції перекладача – його здатності правильно, відповідно до ситуації та теми спілкування або тексту, використовувати елементи цільової мови та формувати правильні, природні для її речення. Особливо важливо під час навчання звертати увагу студентів на подібності та розбіжності у пропозиційному оформленні мовленнєвих актів рідною та іноземною мовою. На це слід спрямовувати і студентів під час читання та перекладу іноземних навчальних матеріалів, щоб вони свідомо зазначали для себе відмінності у пропозиційному оформленні мовленнєвих актів двома мовами.

То як же навчати узусу студентів-перекладачів, якщо раніше не акцентувалося на важливості вивчення студентами узусів двох мов.

Перш за все, на наш погляд, слід розробити вправи для цілеспрямованого навчання узусу іноземної та української мови. Як зразок можна взяти вправи на кшталт тих, що представлені у навчальному посібнику Арзамасцевої І. В. "Практические основы перевода по немецкому языку" [8, 12–20]:

1) Використовуючи український переклад англійського тексту, знайдіть лексичні, граматичні та стилістичні розбіжності між оригіналом та перекладом.

2) Вивчить ситуативне вживання певних частотних слів, словосполучень, кліше, прагматичних ідіом та мовленнєвих актів англійської та української мови.

3) Підберіть набір англійських та українських речень для наступних мовленнєвих ситуацій: знайомство, прощання, вибачення, порада, вибачення, привітання, співчуття тощо.

4) Співставте англійські речення та їх переклади і поясніть їхні лексичні та граматичні особливості.

5) Перекладіть англійські речення українською мовою, а українські речення – англійською мовою, дотримуючись мовленевих норм мови перекладу.

6) Розподіліть англійські речення та їх переклади на три види: 1) де немає узусних відхилень у перекладі, 2) де є незначні узусні відхилення та 3) де є значні узусні відхилення. Визначте у перекладах усі узусні відхилення та прокоментуйте їх.

7) Перекладіть англійські речення, де присутня семантична категорія "високий ступінь" так, щоб перекладені речення найбільше відповідали українському узусу. Визначте випадки найбільшого та найменшого збігу перекладених речень українському узусу.

8) Перекладіть англійські речення, де реалізована семантична категорія "спричиняти" (створювати, викликати щось тощо), узгоджуючи переклади із українським узусом. Визначте випадки, де через розбіжності в узусах двох мов знадобилися значні трансформації та де наявні відхилення від семантико-структурної подібності перекладу від оригіналу.

9) Перекладіть англійські речення, де реалізована семантична категорія "припиняти" (протилежна семантичній категорії "спричиняти"). Визначте переклади, які суттєво відмінні від оригіналів у лексичному та граматичному планах.

10) Співставте паралельні фрагменти англійського оригіналу та українського перекладу, де йдеться про те саме, але вони відмінні соціальним узусом і визначте стиль тексту, його усність чи писемність та в яких стосунках перебувають адресант оригіналу та перекладу. Зазначте конкретно мовні ознаки, які дозволили вам зробити ваші висновки.

11) Перекладіть з англійської мови українською фрагменти текстів різних функціональних стилів, щоб переклад був функціонально-стилістично адекватним. Попередньо визначте стиль та жанр оригіналу.

12) Перекладіть англійський діалог, звертаючи особливу увагу на передавання розмовних елементів мови та зберігаючи у перекладі розмовність діалогу (під час перекладу слід орієнтуватися на українські фрази, які звичайно вживаються у подібній ситуації з подібною метою).

13) Перекладіть наведені висловлювання, звертаючи особливу увагу на нормативно-стилістичне забарвлення виділених слів. Як довідковою інформацією скористуйтеся таблицею, наведеною у кінці речення. Переведите данные ниже высказывания, обращая особое внимание на нормативно-стилистическую окраску выделенных слов. В качестве справочного материала можете воспользоваться таблицей, данной в конце упражнения.

14) Різні вправи на адекватне вживання слів, словоформ, граматичних елементів, синтаксичних конструкцій тощо відповідно до мети та ситуації спілкування.

Вправи 1–9 спрямовані на навчання предметного узусу, тобто такого виду мовленнєвим традиціям, які пов'язані із предметом висловлювання, оскільки володіння предметному узусу означає знати, як прийнято питати про час, здоров'я тощо, як сказати про сильний мороз, про велику подібність облич людей, про скасування засідання тощо. Решта вправ спрямована на навчання соціального узусу – мовленнєвим традиціям, пов'язаним із соціальним аспектом мовленнєвого спілкування: як прийнято писати анотацію, наукову статтю, комерційну угоду тощо; як прийнято говорити в офіційній та неформальній ситуаціях тощо. Такі вправи навчають тому, як підбирати засоби мовного вираження залежно від соціальних аспектів ситуації спілкування. Слід зазначити, що особливим аспектом навчання узусу є навчання ввічливості та політичної коректності в англійському та українському мовленні.

Видається доцільним уведення у навчальний план іноземних філологів та перекладачів спеціального курсу з навчання узусу іноземної та української мови, оскільки він дозволить покращити володіння студентами мовами. Запровадження такого курсу пов'язане із необхідністю цілеспрямованих досліджень узусів української та іноземних мов, оскільки цьому аспекту дослідження мов приділялося недостатньо уваги з боку мовознавців та перекладознавців. Зрозуміло, що студенти певною мірою вивчали узус, однак таке вивчення не було систематичним та цілеспрямованим. Звертання уваги викладачів на особливості узусів української та іноземних мов дозволить по-

ліпшити володіння студентами цим аспектом мовлення та уникати помилок в узусі.

Ще одним напрямком досліджень є встановлення набору узусних помилок у мовленні студентами українською та іноземною мовами з метою цілеспрямованої роботи з їх запобігання у мовленні студентів. Необхідно також готувати навчальні посібники, словники та розмовники із розбіжностей узусів рідної та іноземної мови. Це, на наш погляд, є одним із першочергових завдань науковців-викладачів іноземної мови та перекладу. Такі матеріали дозволять організувати цілеспрямоване навчання розбіжностям в узусах рідної та іноземної мов.

Як висновок, зазначимо, що зусилля всіх фахівців з іноземної філології та перекладознавців українських вишів повинні зосередитися на вивченні узусів рідної та іноземних мов задля підвищення рівня викладання іноземних мов та перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Мишин И.Ф.* Функциональная стилистика речи как производное речевого узуса / И.Ф. Мишин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/03/image/03-051.pdf> (дата звернення: 31.03.2012).
2. *Гак В.Г.* Русский язык в зеркале французского / В.Г. Гак // Русский язык за рубежом. – 1967. – № 3.
3. *Балли Ш.* Французская стилистика. М., 1961. – С. 22.
4. *Гак В.Г., Львин Ю.И.* Курс перевода (французский язык) / В.Г. Гак, Ю.И. Львин. – М., 1980.
5. *Карабан В.І.* Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В.І. Карабан. – Вінниця, 2004.
6. *Карабан В.І., Верба Л.Г.* Порівняльно-типологічне дослідження мовлення українською та англійською мовами: деякі особливості формування пропозицій / В.І. Карабан, Л.Г. Верба // Іноземна філологія на межі тисячоліть. Вісник Харківського університету. Вип. 471. – Харків, 2000.
7. *Масалова К.С.* К проблеме перевода высказываний с модальными глаголами с английского языка на русский / К.С. Масалова // Вестник Московского государственного областного университета. – Языкознание, № 5, 2010.
8. *Арзамасцева И.В.* Практические основы перевода по немецкому языку / И.В. Арзамасцева [Электронный ресурс]. – Ульяновск, 2012. – Режим доступа: <http://venec.ulstu.ru/lib/disk/2012/Arzamasceva1.pdf> (дата звернення: 31.03.2012).

Стаття надійшла до редакції 18.10.12

В. Карабан, д-р філол. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

**Важность обучения узусу родного и иностранного языков
в подготовке переводчиков и филологов иностранных языков**

В статье аргументируется важность обучения узусу родного и иностранного языков для подготовки профессиональных переводчиков и филологов иностранных языков.

Ключевые слова: обучение узусу, родной и иностранный язык, подготовка переводчиков и филологов иностранных языков.

V. Karaban, Doctor Habilitatus in Philology, prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

**The importance of teaching the customary usage
of the native and foreign languages in training translators
and specialists in modern foreign languages**

The article substantiates the importance of teaching the customary usage of the native and foreign languages in training translators and specialists in modern foreign languages.

Key words: teaching customary language usage, native and foreign languages, training of translators and specialists in modern foreign languages.

УДК 81'255.4=131.1'282:82-1(73)

Г. Агєєва, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

**ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ІТАЛІЙСЬКОЇ
ДІАЛЕКТНОЇ ПОЕЗІЇ У США**

Аналізуються сучасні тенденції у вивченні італійської діалектної поезії в США та, зокрема, її перекладу англійською мовою. Розглядаються шляхи розуміння американськими дослідниками італійських діалектів в якості мови поезії та демонструється вплив даної позиції на вибір перекладацької стратегії.

Ключові слова: італійська діалектна поезія, перекладність, неперекладність, носії діалекту, неодіалектна поезія, стандартна мова.

В галузі дослідження італійських діалектів, конкретно – перекладу італійської діалектної поезії за кордоном, одне з провідних місць належить американським дослідникам – Ерману Хал-